

Harmonisk obalans?*

Kommentar till David Lundquist

* I syfte att påskynda debatten kommer redaktionen efter inhämtande av respektive författares medgivande — att när så befinnes möjligt och lägligt söka få kommentar i anslutning till publiceringen av direkta diskussionsinlägg. Peter Bohm har här inbjudits kommentera.

Red anm

Att konsumenter råkar illa ut reagerar man för. Och det ligger ett stort värde i att man gör det. Utan tvekan finns det mycket att göra för att stärka konsumentens ställning, t ex vad gäller effektiv information, skolundervisning, standardi-

sering, bättre bruksanvisningar, garanterad tillgång på reservdelar och mycket annat. Men det finns av allt att döma minst lika många förslag som tenderar att köra in konsumentintresset i en återvändsgränd. Ett möjligt exempel: I den allmänna debatten vimlar det med förslag hur man skall undvika att konsumenterna råkar ut för att köpa "onödiga" prylar, att tvingas välja mellan ett otal olika märken för lika produkter osv. De näraliggande lösningarna är att förstärka "konsumentinflytandet" och se till att det "onödiga" förbjuds. Ofta tänker man inte på att sådana lösningsförslag har bieffekter och att dessa kan vara efter värre för dem som man vill skydda. Tex hur kan man vara säker på att generaldirektören eller det korporativa rådet förbjuder något så när "rätt" saker, på att likartade produkter trots allt inte ibland har "värdefulla" olikheter, på att många inte i någon intressant mening gläds mer av en "onödig" pryl än av fler "bra" saker. (Därmed är inte sagt att man skall kräva precision och full visshet om konsekvensen av *ändringar* och svälja vilka kända nackdelar som helst genom att bevara status quo.)

David Lundquists förslag har enligt min mening intresse som exempel på sådana reaktioner. En näraliggande lösning till "problemet" att alla är organiserade utom konsumenterna är enligt Lundquist att konsumenterna skall organisera sig. Precis som alla andra näraliggande lösningar har också denna en omedelbar attraktionskraft. Skapar balans, symmetri, rättvisa, söker undvika förtryck, övergrepp. "Everybody gets organized" . . . och det låter ju också bra.

För en redogörelse av innehållet i Lundquists förslag hänvisas till hans eget inlägg. Men jag skulle vilja göra två tillägg till förslaget för diskussionens skull.

1 Jag tror inte att hushållen frivilligt skulle organisera sig på den nationella nivå det är fråga om, gå på möten, utse representanter, betala avgifter (!) för administrationen osv (jfr intresset för de kooperativa stämmorna). Jag ser därför förslaget i praktiken så att staten ordnar och skattevägen finansierar denna prisförhandlingsverksamhet, tex genom ett bemyndigande åt konsumentverket. Men det är inte så viktigt om detta antagande är riktigt.

2 Lundquists förslag innebär en förhandling om *prisnivån*s förändring. Därefter får företagssektorn själv bestämma relativa priser (jag skulle gärna vilja veta hur! och vem som till sist får betala

dessa förhandlingskostnader!) Men varför bråka om exakt hur mycket prisnivån skall hållas nere. Det finns ju inget sant eller rättvist värde att förhandla sig till här. Påbud i stället att prisnivån ligger stilla, det vore ju ganska bra. Det har dessutom den fördelen att någon "konsumenternas landsorganisation" inte behövs — en kanske väsentlig besparing åt konsumenter/skattebetalare.

Vad händer då när prisnivån är given, när företagssektorn bestämt hur priserna på varje vara och tjänst skall sättas under året och när lönerna bestämts på vanligt vis fast med kännedom om prisnivån?

- Trots all välvilja från alla förhandlingsparter kan ju vissa företag ha fått ett sådant pris att de måste minska produktionen och kanske t o m läggas ner. Vilket, kan man i efterhand fråga sig, hade varit bäst, detta eller att sysselsättningen bevarats, de berörda varorna funnits kvar att köpa men högre priser tagits ut? Och hur klarar förhandlingarna av att företagen säger att de inte kan ta den föreslagna pris-lönekombinationen, vare sig detta påstående är sant eller osant?
- Med låsta priser för en period i taget, förekommer som bekant ganska ofta att efterfrågan överstiger utbudet. Fråga de hushåll som tvingas ställa sig i kö, hamstra och betala under bordet, vad de tycker att de vunnit på reformen. Eller fråga tex de unga människorna som aldrig kunde bilda hushåll under hyresregleringens och bostadsköns svårare dagar, vad de tycker om prisregleringar.
- Ta de många varor och tjänster där kvaliteten inte är naturbestämd. Tvingas producenterna till ett lägre pris än de själva skulle ha valt, kan de sänka kvaliteten, ta bort tillbehör, vara ovilliga ta tillbaka inte helt felfria varupartier osv. Skulle konsumenterna värdesätta låga priser till varje pris?
- Hur gör man med priserna på nya varor? Sannolikt skulle förslaget vara utmärkt för dem som tycker att nya varor bör förbjudas. Inför de svåra förhandlingarna att få till stånd ett acceptabelt pris på en ny vara skulle nog producenterna tänka sig för innan de satsade på vad de uppfattar som produktförbättringar. Men vad skulle tex alla strumpstoppande kvinnor ha sagt för några decennier sedan, om de fått veta att de tvinga-

des till detta jobb därför att hållbara konstfibrer hölls borta från marknaden — och att det till råga på allt ytterst var av pur omtanke om dem som konsument.

- Vad skulle svenska bilköpare tycka om att det inte gick att köpa Volvo på grund av att företaget tjänade mer på att sälja bilarna till utlandet? Vad händer med företag vars import träffas av plötsligt stigande priser? Prisregleringar i en ekonomi med starkt utlandsberoende har sina problem som ytterst alltid hushållen torde drabbas av.

Lundquist utlovar med bestämdhet att hans förslag skulle ge en bättre reallöneutveckling. Något *skäl* till att lönerna skulle stiga mer i förhållande till priserna i hans förhandlingssystem har han dock inte kunnat peka på. Lättare är det att peka på skäl till en försämrad reallöneutveckling: t ex ökad risk för arbetslöshet, hårdare motstånd från arbetsgivarna mot löneförhöjningar när priserna inte längre kan användas för att möta oväntade händelser. Men det finns mer att säga om reallöneutvecklingen med tanke på att det i begreppet "reallön" ligger ett försök att få ett mått på materiell levnadsstandard: Levnadsstandarden påverkas negativt av tillkomsten av reala kostnader för förhandlingsapparaten, av köer och bristsituationer, av hinder för "produktförbättringar", av stimulans till kvalitetsförsämringar m fl faktorer som just exemplifierats.

Att kritisera ett visst konkret förslag till ändring betyder inte att man därmed sanktionerar det bestående. Det finns som sagt ett stort antal problem inom konsumentpolitikens område som pekar på åtgärder. För att dessa åtgärder skall innebära framsteg måste man emellertid utgå från en korrekt bild av det aktuella läget. När Lundquist utmålar Sverige som ett land vilket i stor utsträckning är i händerna på monopol och karteller, då är det risk för att han vilseleder konsumenten av sin artikel. De inslag av mo-

nopolism som finns skall absolut inte förringas, men det skall heller inte förglömmas att de monopol som finns faktiskt konkurrerar med varandra — konsumenten kan trots allt ofta gå från en vara till en annan. Dessutom bör det understrykas att en öppen ekonomi som den svenska har utländska konkurrenter på praktiskt taget alla områden.

Det är inte heller riktigt att, som Lundquist gör, jämställa problemen för individen som arbetstagare och individen som konsument. Jag håller med Lundquist att det ställs stora krav på konsumentens medvetenhet och kunnskap för att en marknadsekonomi skall kunna fungera perfekt. Men jag kan inte finna att behovet av att genom organisationsbildning tillvarata konsumenternas intressen ligger i närheten av behovet att på samma sätt tillvarata de anställdas intressen. När det blir allt för illa kan konsumenten ändå reagera genom att inte köpa en viss vara och göra något annat i stället. Om arbetstagaren hade kunnat byta jobb lika smärtfritt och snabbt som konsumenten byter tandkräm, så hade det varit ganska bra; då kunde man kanske fråga sig om ens arbetsmarknaden behövde vara organiserad.

Sedan några år befinner sig svensk konsumentpolitik på stark offensiv. Väsentliga förändringar har skett och frukterna av gjorda utredningar och av inrättandet av ett konsumentverk håller fortfarande på att mogna fram. En förutsättningslös debatt med alla typer av förslag och motförslag är givetvis värdefull i detta skede — och Lundquist bidrar med sitt inlägg till detta. Viktigare är kanske ändå att orka ägna möjliga småreformer inom konsumentområdet lite större uppmärksamhet, och att inte glömma bort konkurrenspolitiken. Det kan trots allt vara sådana åtgärder snarare än mer profilskarpa omvälvningar som till sist hjälper den enskilde konsumenten ur ett underläge.

Professor Peter Bohm
Stockholms universitet